

за оно време и оне односе, да би добио још једну степеницу ка здању свога сазнања о догађајима који су уткани и у наше дане”.

Наше је мишљење да је писац дао много више од овога што је сам, скромно, назначио.

др Стеван ЂОРЂЕВИЋ

*Драган Николић, КРИВИЧНИ ЗАКОНИК КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ*, Градина, 1991.

На писмо кнеза Александра Карађорђевића, од 1. јуна 1855. године, у којем је изложио потребу за доношењем ”подпуног Законика Криминалног” и указао да су постојећи кривични прописи недовољни и несразмерно строги”... што повода страном изображеном свету дају да овај уобште законе наше као варварске и противне духу столетија у коме живимо оцењује и критикује”. Совјет је одговорио негативно. Између осталих, у писму Совјета били су наведени и следећи аргументи против доношења кривичног законика: ”... човек добар не потребује закон. Закон је записан у његовом срцу. По овом владајући се, он нигде не долази у прилику да се на њега закон обрати... закон је производ нужде к предупређењу зла, и само се пише за оне који су зли, закон је подобан лекарству, а лекарство здрав не узима, већ болестан. Наш, пак, народ у овом смотрењу тако је добар и тако је здрав како можда ни један у Европи... наш је народ још у стању патријархалном, непросвећен још у оном степену у коме се до измишљања родова злочинства достиже... и уколико се злочинства при њему догађају, ова су колико ретка, толико и проста. И потом као што је наш народ још у стању непокованом тако ће боље бити у овом одржавати га, руководећи га досадашњим мерама к добру његовом и не производи у њему потребе које он сам не осећа”.

Показаће се да је исхитрено одбијање било израз анимозитета који је већина чланова Совјета осећала према кнезу Александру Карађорђевићу, због бројних политичких потеза којима је игнорисао интересе чланова Совјета, а не из стварног убеђења о сувишности кривичног законика.

Поновљена Кнежева иницијатива наишла је на одјек и 11. II 1856. год. Совјет је формирао комисију, а 12. V 1860. год. Казнителни законик Кнежевства Србије ступио је на снагу са потписом Кнеза Милоша Обреновића, који се у међувремену вратио у Србију.

Поред Грађанског законика, Казнителни законик је најзначајнији правни акт који је донет у Србији у IX веку. Кнежевину Србију карактерисала је изузетно богата законодавна активност која је била израз настојања да се правним регулисањем убрза економски и друштвени развој. Правно наслеђе Србије из IX века још увек није на адекватан начин историјски и научно валоризовано. Износи се ову констатацију у уводном делу монографије, аутор Д. Николић потенцира неколико битних момената који су га определили, како у избору теме, тако и у одређивању концепције на којој почива овај рад.

Николић истиче да Законик из 1860. год. заслужује посебно интересовање већ самом чињеницом да је на српском правном подручју важио до 1. јануара 1930. год., до ступања на снагу јединственог југословенског Кривичног законика, што је за наше услове задивљујућих 70 година трајања. Као истраживач правно-историјског усмерења, аутор је своје напоре подредио основаном задатку који је себи поставио, да осветли историјски контекст у којем је настао овај закон и у којем је требало да врши своју функцију. У том циљу у првом делу монографије, насловљеном ”Србија педесетих година 19. века”, дат је преглед структуре становништва које 92% у том периоду чине сељаци. Николић указује на факторе раслојавања на селу и на покушаје државе да одређеним мерама модернизује пољопривреду која је била основна привредна делатност. Педесетих година IX века већи градови у Србији почињу изразитије да се изграђују по узору на европске градове, са значајном

улогом трговца и занатлија у том процесу. У структури становништва посебан слој били су чиновници. Аутор је указао на неке факторе који су ову категорију становника чинили особеном групацијом. У делима значајних српских историчара и правних писаца, феномен чиновника у Кнежевини Србији посебно је обрађиван. Такав интерес изазван је бројношћу чиновника којих је било више него што би одговарало потребама знатно веће и развијеније државе од Србије у то време. У оквиру овог дела монографије Николић је приказао и државно устројство које је средином IX века било засновано на Уставу из 1838. год. и на бројним законима којима је уставобранитељски режим настојао да убрза распад феудалних и развој капиталистичких односа. Када говори о државноправном и политичком животу, аутор посебно потенцира двојство врховне власти Кнеза и Совјета, указујући на бројне несугласице које су толико потресле унутрашње прилике у Србији да су условиле страно мешање и, коначно, пад Кнеза Александра Карађорђевића. О овоме Николић пише у више наврата, објашњавајући тиме бројне проблеме који су пратили читав период од формирања Комисије за израду Пројекта до усвајања коначне верзије текста Законика.

Начин на који је била организована локална власт, њен однос према централној власти, организација судова и других државних органа, бар с формалне стране значили су приближавање Србије европским државама. Николић у овом одељку обрађује положај судова, приказујући акте којима су постављени основи судске организације.

Оцењујући нормативну делатност уставобранитељског периода, аутор истиче да је средином IX века Србија имала правни систем који је био значајан ослонац за даљи државноправни и економски развој у духу оновремених достигнућа европске цивилизације. Таквим тенденцијама требало је да допринесе и доношење кривичног законика.

У следећем сегменту овог дела монографије аутора упознаје читаоца са изворима кривичног права у Србији до 1860. год. Изразита оскудност у домену писаног кривичног права карактеристична за период до доношења Устава из 1838. год., постепено је превазилажена и, почев од 31. X 1839. год., када је донет Закон војени, уследило је интензивно регулисање кривичноправне области. Николић издава најзначајније правне акте и приказује их у мери која је, како је сам истакао, нужна за дубље разумевање Казнителног законика из 1860. год.

На крају првог дела монографије аутор даје неколико карактеристичних оцена природе кривичног законодавства до 1860. год. Занимљиво је запажање аутора да би се, ако би се државноправно изграђивање Србије процењивало преваходно нормативним методама а занемарио социолошки метод, створио варљив утисак да је Србија средином IX века снажно закорачила у капиталистички систем. Значајан број правних аката, пре свих Грађански законик, по свом су карактеру више били припрема будућег развоја него одраз реалних друштвено-економских односа у Србији.

Кривично законодавство Уставобранитељског периода је реалнији одраз прилика у Србији. По оцени Николића оно је непотпуно, несистематично, садржински неразвијено, без утврђених општих принципа и кривичноправних института, без ослонаца на јасно дефинисане криминално-политичке циљеве и теоријски неутемељено.

Ако се за Уставобранитељско кривично право може рећи да је попунило изразиту празнину која је постојала у домену писаног права и да је значило раскид са феудалним традицијама у области кривичног права, за Законик из 1860. год. се може рећи да је одраз настојања да се и ова правна област приближи европским узорима. У више европских држава у првој половини 19. века изражена је кондификација кривичног права углавном на теоријском концепту насталом у оквирима Класичне школе.

У другом делу монографије Николић уводи читаоца у збивања везана за почетак процеса израде Законика. Овај део обухвата два тематска подручја - Постанак Пројекта и Обнародовање Општег дела.

Одуговлачења и тешкоће у току израде Пројекта КЗ, Николић објашњава политичким приликама које су биле неповољне за активност на том плану. Указали смо какав је одговор Совјет упутио Кнезу А. Карађорђевићу, након његове иницијативе да се приступи изради кривичног законика. У овом делу Николић детаљније осветљава политичку реалност оптерећену бројним несугласицама, нетрпељивошћу и отвореним сукобима на релацији Кнез - Совјет. Карактер политичких односа одсликава и податак да Совјет није нашао за сходно да обавести Кнеза о саставу Комисије за израду Пројекта. Комисију су у највећем броју сачињавали млади људи, школовани на знаменитим европским универзитетима. Први извештај о раду, са Пројектом општег дела, Комисија је упутила Совјету марта 1857. год., уз молбу да га у што краћем року одобри, како би се приступило изради Посебног дела Закона. Политички тренутак у Србији тога времена одсликава и околност да је Министарство правде држало Пројекат више од осам месеци и непрегледан вратило Совјету фебруара 1858. год.

Друге две варијанте Пројекта (из 1858. год и 1859. год) настале су у специфичним политичким условима. Ток догађаја довео је до заоштравања политичких сукоба, до сазивања Светоандрејске скупштине, пада Уставобранитељског режима и Кнеза Александра Карађорђевића. Тако је стицај политичких околности учинио да Казнителни из 1860. год. буде обнародаван са потписом Кнеза Милоша Обреновића, а не Кнеза Александра Карађорђевића који се толико залагао за његово доношење.

У одељку који носи наслов Обнародовање Општег дела, Николић излаже догађаје на политичком простору Србије који су се одвијали по повратку М. Обреновића и указује на њихов утицај на судбину Пројекта КЗ. Осврћућемо се на један сегмент из овог дела монографије који читаоцима може бити посебно интересантан. Реч је о питањима језика којим је Законик писан. Кнезу Милошу, реч је о питањима језика којим је Законик писан. Кнезу Милошу се језик није допао. У Србским новинама је 19. маја 1859. год. писало да је Кнез позвао М. Јанковића и Ђ. Даничића и затражио да Казнителни законик "напишу" просто и "србским речима". Николић подсећа да је Кнез Милош 1834. год. интервенисао на сличан начин и поводом Пројекта Грађанског законика, када је за његове ауторе рекао да су били или пијани или луди када су писали Пројект.

Јанковић и Даничић у року од само две недеље "превели" су Пројект Општег дела КЗ на народни језик, на задовољство Кнеза и уз одобравање министара, саветника, представника цркве и Вука Стефановића Караџића, који су присуствовали састанку који је Кнез организовао како би Јанковић и Даничић презентирали свој "превод". Том приликом је, како су известили Србске новине, њихов рад наишао на добар пријем и похвале присутних. Николић са фином дозом ироније бира примере којима илуструје како су посао обавили Јанковић и Давидовић. Тако, на пример, саучесник је "другар у злочинству", подстрекавање "подбадање", реч казна је била потпуно искључена из Закона и замењена читавом реченицом: "оно на шта ће се кривац осудити". Помало апсурдну ситуацију у којој су се правници уздржавали да кажу мисле о "преводу" плашећи се гнева кнеза Милоша Обреновића, прекинуо је Рајко Лешјанин, угледни правник, члан Комисије за израду Пројекта, професор на Лицеју и доцније министар правде у време Михаила Обреновића. Лешјанин је и у штампи и у обраћању Совјету упорно указивао да језик закона, као средство саопштавања садржаја правне норме, мора остати у границама правне терминологије. Снагом аргумената успео је да текст Казнителног законика буде ослобођен импровизација која су унели Јанковић и Даничић.

Трећи део монографије разматра однос пројектованих и усвојених режиа. Аутор нас упознаје са сличностима и разликама присутним у три пројекта која су претходила коначној верзији Законика (из 1857, 1858 и 1859. год.). Ово је само један ниво излагања који Николић презентира у овом делу књиге. Други ниво читалац открива ако усмери своју пажњу на садржински

концепт који је заступљен у наведеним актима. Трећи ниво читалац открива у оним излагањима која Николић користи да би изложио сличности и разлике између Казниталног закона Србије и оних европских кривичних законика који су послужили као узор ауторима Закона из 1860. год. Познато је да је КЗ из 1860. год. настао преузимањем и прилагођавањем пре свега Пруског КЗ из 1851. год. уз коришћење у мањем обиму још неких европских законика (Саксонског из 1838. год., Баденског из 1845. год., Хановерског из 1840. год., *Code penal*, итд). Николић прихвата тезу коју је поставио још Ђорђе Ценић у свом раду Објашњење Казнителног законика за Књажевство Србију да, код доношења КЗ из 1860. год. није било у питању просто преузимање решења из старих законика. Николић ову тезу поткрепљује низом примера указујући на оригинална решења, не негирајући подударња са наведеним страним законима, што је сасвим нормално с обзиром на време и прилике у Србији у којима је кривични законик донесен. Напредна европска кривична законодавства заснивала су се на оформљеним теоријским концептима и изграђеној правној терминологији. Српско кривично законодавство било је на почетку тога пута, те је нормално да је тражило узор.

Последња поглавља монографије су за правнике кривичноправног усмерања свакако најзанимљивија. То је и део који се мора читати са концентрацијом и пуном пажњом, али ће стрпљивом читаоцу пружити сазнања о начину на који су конципирани поједини општи институти кривичног права и бића појединих кривичних дела, али и више од тога, шта је била друштвена подлога за уношење појединих одредби. Детаљнији приказ овог дела водио би нас у "препричавање" и излагање из оквира приказивања Николићевог рада. Уз већ поменуто дело Ђорђа Ценића, Николићева монографија је после дугог времена први озбиљнији рад писан са амбицијом да се значајни правни споменици из прошлог века презентирају читаоцима. Стил излагања, архивска подлога, литература и, коначно, Казнителни законик као предмет Николићевог научног интересовања, јесу елементи који нам дају за право да ово дело препоручимо не само правницима, већ свим читаоцима који воле и историју и право.

др Љиљана Радловић

Драгољуб Поповић, *ОГЛЕД О ОДГОВОРНОЈ ВЛАДИ НА ПРИМЕРУ ЊЕНОГ НАСТАНКА У ФРАНЦУСКОЈ*, Савремена администрација, Београд 1989, IV+172 стр.

Обележавање 200. годишњице француске револуције искоришћено је углавном за истицање шта је све Француска дала свету. Мало ко се упуштао у разматрање да ли је и шта Француска примила од других. Међу њима је др Драгољуб Поповић, доцент Правног факултета у Београду, чија се књига појавила управо у то време. У њој је учињен покушај да се покаже како је установа одговорне владе преузета из енглеског правног система и пренета у француски систем. Писац истиче да то није било први пут да се нешто преузима из Енглеске јер је још револуционарни устав од 1791. био писан под енглеским утицајем (стр. 13), али се не указује да су то чинили републиканци који тада још нису били одбацили монархију. Међутим, за сврхе овог рада много су значајнији разлози рецепције и околности под којима је то учињено. У вези с првим питањем, писац сматра да је то последица дугог живота Француске у "енглеској сенци: о енглеским установама се у Француској доста размишљало и писало, а проучаван је и свакодневни живот енглеског друштва. Да ли је то био довољан разлог? Писац се на томе не задржава већ указује да је после револуције Француска тражила узор других, пре свега Енглеске. Да ли је то био инат нових владајућих кругова према Наполеону? У друштву које је било у шоку како од револуције тако и од њеног војног